

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT OF FARMERS UNDER SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY

รวิกานต์ อำนวย¹(Rawikarn Amnuay)

ศุภินันท์การย์ ระวีวงศ์²(Supinthakan Rawangwongsa)

กนกพิชญ์ วิชญวรนนท์³(Kanokpit Witshayaworanan)

จันทนา อุดม⁴(Chanthana Udom)

สมชาย ราญร์เจริญ⁵(Somchai RatCharoen)

อีเมล Rawikarn3@gmail.com โทรศัพท์ 0973207842

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) ศึกษาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก 3) สร้างรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 4) ทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก การวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมระหว่างเชิงปริมาณกับเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำนวน 237 ครัวเรือน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ตัวแทนเกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ ในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติพรรณนาด้วย จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การจัดกลุ่มตามประเด็นหลัก ประเด็นรอง และสรุปความ จากผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะการทำเกษตรและการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้าน การพึ่งพาตนเอง รองลงมาคือ ด้านการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ด้านการเพิ่มรายได้ และด้านการลดรายจ่าย 2) คุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา พบว่า ภาพรวมคุณภาพชีวิตเกษตรกรอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านจิตใจ รองลงมาคือ ด้านสุขภาพ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ 3) รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา ประกอบไปด้วย (1) ลักษณะการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การพึ่งพาตนเอง และ

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁵ผู้ใหญ่นบ้าน

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ (2) กระบวนการพัฒนาเกษตรกร มี 4 กระบวนการ คือ การอบรมให้ความรู้ การพัฒนาโดยการฝึกปฏิบัติจริง การพัฒนาเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาตามเกษตรทฤษฎีใหม่ (3) การพัฒนาเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ การพึ่งพาตนเองระดับครัวเรือน การรวมกลุ่มในชุมชน และการสร้างเครือข่ายร่วมมือกับองค์กรภายนอก

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิต, เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research aimed to 1) study characteristic of agriculture according to the Philosophy of Sufficiency Economy, 2) study farmers' quality of life according to the Philosophy of Sufficiency Economy in Ban Na sub district, Ban Na district, Nakhon Nayok Province, 3) build the development concept of farmers' quality of life according to the Philosophy of Sufficiency Economy, 4) tryout and assess development concept of farmers' quality of life according to the Philosophy of Sufficiency Economy in Ban Na sub district, Ban Na district, Nakhon Nayok Province. This research applies mix-method research: quantitative and qualitative. A sample group was 237 farmers' family in Ban Na sub district, Ban Na district, Nakhon Nayok Province, and key informers were community leaders, farmers' representatives, government sectors in Ban Na sub district, Ban Na district, Nakhon Nayok Province. The data was analyzed by descriptive statistic, numbers, percentage, means and standard deviation. Qualitative data was analyzed content according to main aspect and second aspect.

The research result found that 1) characteristic of agriculture according to the Philosophy of Sufficiency Economy found that in overall was in moderate level, and consideration in each aspect found that the highest mean score was self-sustainability, the second was new theory agriculture, increasing income, and decreasing expense. 2) farmers' quality of life according to the Philosophy of Sufficiency Economy in Ban Na sub district, Ban Na district found that in overall farmers' quality of life was in high level, and consideration in each aspect found that the highest mean score was psychological and the second was health, society, and economy. 3) To build the development concept of farmers' quality of life according to the Philosophy of Sufficiency Economy in Ban Na sub district, consisted of (1) the characteristic of agriculture according to the Philosophy of Sufficiency Economy, decreasing expense, increasing income, self-sustainability, and new theory agriculture. (2) The development processed of farmers had 4 processes: 1) knowledge training, 2) development by practicing, 3) participatory development, and 4) developing according to the new theory. (3) Farmers' development according to the Philosophy of Sufficiency Economy was divided into 3 levels, 1) self-sustainability in household level, 2) grouping of people in the community, 3) building network with external

Keywords: quality of life, sufficiency economy

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁵ผู้ใหญ่นบ้าน

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา ทั้งในส่วนบุคคล ครอบครัว จึงต้องมีการพัฒนาในด้านการศึกษาเพื่อให้มีแนวคิดเจตคติที่ดี รู้จักการบริหารตนเอง การเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น มีอาชีพและรายได้ที่ พอเพียงต่อการดำรงชีวิต มีคุณธรรม ศีลธรรม ถ้าหากปฏิบัติได้เช่นนี้เท่ากับเป็นการยกระดับ ทั้งตนเองและสังคม ทำให้มีคุณค่า มีความเจริญงอกงาม ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมลดน้อยลง ประเทศต่าง ๆ จึงพยายามอย่างเต็มที่ในการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น เพื่อช่วยให้สมาชิกทุกคนในสังคมกินดีอยู่ดี มีความสุขสมบูรณ์ ประโยชน์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังจะเห็นได้ว่า หากบุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีคุณภาพที่ดีย่อมนำไปสู่การพัฒนา ประเทศชาติให้เจริญรุดหน้าก้าวไกลขึ้น สอดคล้องกับหลายประเทศส่วนใหญ่มักเลือกใช้การเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อบุคคล หรือ GDP เป็นเป้าหมายในการพัฒนา อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อบุคคลสามารถสะท้อนคุณภาพชีวิตของบุคคลได้เพียงมิติเดียว นั่นคือ มาตรฐานการครองชีพ ในขณะที่คุณภาพชีวิตเกี่ยวข้องกับมิติอื่นๆ มากมาย การศึกษาคุณภาพชีวิตจึงควรศึกษาเป็นองค์รวม ควรคำนึงถึงหลากหลายมิติ ซึ่งองค์การอนามัยโลก ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของคุณภาพชีวิตไว้ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจ 3) ด้านสัมพันธภาพ ทางสังคม 4) ด้านสิ่งแวดล้อม (The WHOQOL Group, 1994, pp. 24-56)

จากวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมา ๆ มาเป็นบทเรียนของการพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่มีเสถียรภาพซึ่งได้ ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในวงกว้าง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมที่ไม่คำนึงถึงระดับความเหมาะสมกับศักยภาพขององค์กร ภูมิสังคมของประเทศหรือความพร้อมของคนและระบบ นอกจากนี้แล้วการพึ่งพิงความรู้เงินทุนหรือตลาดจากภายนอกประเทศมากเกินไปโดยไม่เตรียมสร้างพื้นฐานภายในประเทศให้มั่นคงและเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อให้พร้อมรับความเสี่ยงจากความผันผวนของปัจจัยภายในและภายนอก แนวปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความกินดีอยู่ดีบนพื้นฐานแห่งความพอเพียงตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนที่มีอยู่ เมื่อประชาชนโดยส่วนใหญ่ซึ่งเป็นฐานล่างของประเทศมีความพออยู่พอกินแล้ว ก็จะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับฐานเศรษฐกิจของประเทศ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2552:52) ดังนั้น การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 นั้นได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างโดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้เกิดการบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผลมีความพอประมาณและมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาคนมี

ความเป็นคนที่สมบูรณ์สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ มีที่ยืนและเปิดโอกาสให้กับคนในสังคมได้ดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์ (สุวรรณา โปะสุวรรณ, 2552:1)

พื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก มีประชากรทั้งหมด 8,113 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนใหญ่เป็นการผลิตแบบ รายย่อย คราวเรือนเกษตรกรจำนวนมากถือครองที่ดินขนาดเล็กเพื่อทำกิน เน้นปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้ระยะเวลาในการ เพาะปลูกสั้นเพื่อหารายได้ สำหรับเกษตรกรรายใหญ่ที่เน้นทำการผลิตแบบเฉพาะอย่าง ปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่ง มีอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ซึ่งเกษตรกรจำนวนมากยังคงมีปัญหาในการผลิตด้วยข้อจำกัดด้านที่ดิน ทุน และความรู้ทางการตลาด ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีรายได้น้อย ทำให้เกิดความยากจนจากปัญหาความยากจนที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในตำบลบ้านนา ส่วนหนึ่งเกิดจากการประกอบอาชีพแบบเดิมๆ เกษตรกรยังใช้วิธีการทำเกษตรกรรมแบบ 1.0 เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวซึ่งเป็นการผลิตจำนวนมากตามระบบเศรษฐกิจทุนนิยม การใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ไม่ใช่เทคโนโลยีและนวัตกรรม ไม่มีการแปรรูปผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิต ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกษตรกรบางส่วนขายที่ดินและเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่น และมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตที่ต่ำลง ดังนั้นการน้อมนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร จะสามารถแก้ไขปัญหของเกษตรกรในตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
2. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
3. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
4. เพื่อทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

1.แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

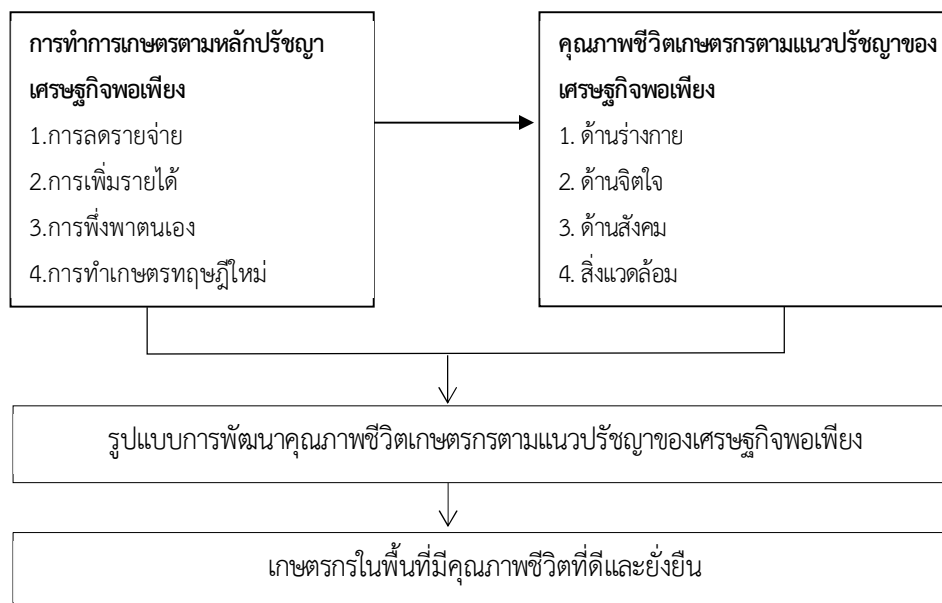
⁵ผู้ใหญ่นบ้าน

คุณภาพชีวิต หมายถึง การที่บุคคลมีสิ่งที่ทำให้บุคคลได้รับการตอบสนองตามความต้องการจำเป็นพื้นฐานของบุคคลอย่างครบถ้วนตามความเหมาะสม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประกอบด้วย 1) ด้านสุขภาพกาย คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกาย ของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย เป็นต้น 2) ด้านจิตใจ คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม คือ การรับรู้เรื่อง ความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น เป็นต้น 4) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต เป็นต้น

2.แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงคิดค้นและให้แนวทางไว้เพื่อพสกนิกรของพระองค์ได้ ตระหนักถึงสภาพการณ์ของโลกที่เปลี่ยนไป คือ การพัฒนาในปัจจุบันจะมุ่งเน้นการพัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุ หรือจะพูดว่าเป็นโลกแห่งวัตถุนิยมก็ไม่ผิด การพัฒนาทางด้านวัตถุอย่างรวดเร็วจะทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป ครอบครัว / ชุมชนหรือสังคมชนบทล่มสลาย ทางหนึ่งที่ต้องกลับมาทบทวนถึงผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การพัฒนาทางวัตถุแบบสุดโต่งจึงไม่ใช่ทางเลือกที่ดีนัก ควรมีการถอยลงมาก้าวอย่างระมัดระวัง หรือจะใช้คำว่ามัชฌิมาหรือทางสายกลางก็ได้ เมื่อมีระบบเศรษฐกิจระดับใหญ่(ระดับชาติ) หรือมหภาคก็ควรมีเศรษฐกิจระดับเล็ก (ชุมชน หรือ ครอบครัว) ซึ่งจะเป็นฐานที่รองรับระบบเศรษฐกิจใหญ่หรือข้างบน แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเสมือนเกาะป้องกันตนเองทางเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เป็นอย่างดีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการ ต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้าง พื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี(สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน,2554: 7)

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพต่อไปนี้

วิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก นี้ใช้รูปแบบของการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังขั้นตอนการต่อไปนี้ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปของการทำการเกษตรในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น สภาพปัญหา รูปแบบการทำการเกษตรและแนวทางการดำรงชีวิตของเกษตรกร เพื่อหาสภาพแวดล้อมเบื้องต้น ซึ่งการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) จะจัดที่ละหมู่บ้านจนครบ 11 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลบ้านนา 2) นำข้อมูลที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่มเกษตรกร (Focus group) ทั้ง 11 หมู่บ้านมาวิเคราะห์และสรุปประเด็น 3) นำผลวิเคราะห์ที่ได้มาสภาพการทำการเกษตรและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เพื่อทำแบบสอบถามก่อนสร้างรูปแบบ (Pre-test) 4) นักวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม (Pre-test) มาสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 5) นำรูปแบบที่สร้างขึ้นมายืนยันรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการประชุมแบบกลุ่ม (จัดเวที) 6) นำรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สร้างและปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว ไปทดลองใช้กับเกษตรกรที่สมัครใจหรือเกษตรกรที่มีศักยภาพที่พร้อมจะ

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁵ผู้ใหญบ้าน

ดำเนินการ 7) ประเมินผลรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลังจากที่ได้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้แล้ว โดยจัดทำเป็นแบบสอบถาม (Post-test) 8) สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 60.3 มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป ร้อยละ 70.5 มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ร้อยละ 49.4 มีรายได้ครัวเรือนรวมปี 50,001 – 100,000 บาท ร้อยละ 34.2 มีหนี้สินไม่เกิน 100,000 บาท ร้อยละ 48.5 มีพื้นที่ทำการเกษตรไม่เกิน 10 ไร่ ร้อยละ 52.3 มีที่ดินในการทำเกษตรส่วนใหญ่มีที่ดินของตนเอง ร้อยละ 67.1 และมีประสบการณ์ในการทำเกษตรส่วนใหญ่มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปีขึ้นไป ร้อยละ 32.1

1.2 ลักษณะการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ภาพรวมลักษณะการทำเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้ 1) ด้านการลดรายจ่าย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง พบว่าส่วนใหญ่เกษตรกรปลูกผัก ผลไม้ไว้บริโภคเอง 2) ด้านการเพิ่มรายได้ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางพบว่า เกษตรกรมีอาชีพอื่นนอกเหนือจากการทำอาชีพหลักที่ทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น 3) ด้านการพึ่งพาตนเอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก พบว่า เกษตรกรมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองจะพึ่งพาตนเองก่อนที่จะไปพึ่งพาผู้อื่น 4) ด้านการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางพบว่า ชุมชนของเกษตรกรมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมด้านการออมทรัพย์

1.2.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพลักษณะสภาพทั่วไปของเกษตรกร ลักษณะการทำเกษตรของเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เป็นการนำเกษตรที่เน้นความมั่นคงทางอาหาร ความพอเพียงในครอบครัว ความประหยัด อดออม พึ่งพาตนเองได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) การลดรายจ่าย โดยปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภค การผลิตปุ๋ยไว้ทำการเกษตร โดยใช้มูลสัตว์และน้ำหมักที่ตนเองจัดทำขึ้นมีการแปรรูปผลผลิต และการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย 2) การเพิ่มรายได้ เกษตรกรเพิ่มรายได้ โดยนำของที่เหลือจากการบริโภคได้นำมาจำหน่ายและแปรรูปเพื่อจำหน่าย นอกจากนี้ยังมีการหาอาชีพเสริมทำ 3) การพึ่งพาตนเอง เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ เมื่อนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเมื่อมีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ หารายได้เสริม ประหยัด อดออม ใช้จ่ายอย่างประหยัด เป็นการวางแผนในการดำรงชีวิต เป็นผลที่ได้จากการเรียนรู้ในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ 4) การทำเกษตรทฤษฎีใหม่โดยประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทและขนาดของพื้นที่ เนื่องจากตำบลบ้านนามีปัญหาเรื่องน้ำด้วย เกษตรกรได้ปรับตัวในการทำเกษตรแนวใหม่ มีการขุดบ่อเก็บน้ำ แบ่งพื้นที่ทำสวน แบ่งพื้นที่ทำนา และมีพื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ และมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมในการขายผลผลิตและเพิ่มผลผลิต

2. คุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ภาพรวมคุณภาพชีวิตเกษตรกร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่ คือ ด้านจิตใจ รองลงมา คือ ด้านสุขภาพ และลำดับสุดท้าย คือ ด้านเศรษฐกิจ โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้ 1) ด้านจิตใจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่ คือ มีจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่วิตกกังวล รองลงมา คือ มีความพอใจกับสิ่งที่มี และไม่โลภ และลำดับสุดท้าย คือ สวดมนต์ไหว้พระเพื่อความสงบของจิตใจ 2) ด้านสังคม โดยรวมอยู่ในระดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่ คือ สามารถไปมาหาสู่พูดคุยและเข้ากับเพื่อนบ้านได้ดี รองลงมา คือ ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลคนในชุมชนหรือเพื่อนบ้านหากมีปัญหา และไม่แก่งแย่งแข่งขันกันและเอื้ออาทรกันและลำดับสุดท้าย คือ มีองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ให้กับเพื่อนบ้านในชุมชน 3) ด้านเศรษฐกิจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าส่วนใหญ่ คือ มีบ้านเรือนและที่พักอาศัยของตนเอง รองลงมา คือ มีข้าว มีปลา ผัก และผลไม้ในท้องถื่นของตนเพื่อการยังชีพอย่างเพียงพอ และลำดับสุดท้าย คือ มีการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ที่สมดุล 4) ด้านสุขภาพ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่ คือ รับประทานอาหารวันละ 3 มื้อ ได้ตามปกติเป็นประจำทุกวัน รองลงมา คือ นอนหลับพักผ่อนวันละ 6-8 ชั่วโมง และลำดับสุดท้าย คือ ออกกำลังกายสม่ำเสมอ

2.2 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า คุณภาพชีวิตของเกษตรกรในด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสุขภาพ มีดังนี้ 1) ด้านจิตใจ เกษตรกรมีความเครียด วิตกกังวล ทุกครั้งที่มีการลงทุนทำการเกษตรว่าจะได้ผลผลิตคุ้มค่ากับที่ลงทุนไปหรือไม่ เนื่องจากการทำเกษตรของบ้านนา ยังไม่มีระบบบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ ต้องรอน้ำฝนในการทำเกษตร อีกทั้งบางรายต้องไปกู้ยืมเงินมาลงทุน 2) ด้านสังคม เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดการศึกษาพูดคุยหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชนก็มีบ้าง 3) ด้านเศรษฐกิจ รายได้ของเกษตรกรที่ได้รับจากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต รายได้ที่ได้รับไม่มีความแน่นอน เนื่องจากผลผลิตที่ออกมาก็ไม่แน่นอน บางครั้งออกผลผลิตน้อย และเจอโรคระบาด อีกทั้งการลงทุนทำการเกษตรแต่ละครั้งมีต้นทุนค่อนข้างสูงทั้งค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง และค่าจ้างตั้งแต่เริ่มเพาะปลูก จนกระทั่งเก็บเกี่ยวผลผลิต และเกษตรกรขาดการวางแผนในการทำเกษตรและการเงิน เกษตรกรต่างคนต่างทำ 4) ด้านสุขภาพ เกษตรกรเน้นการใช้สารเคมีในการทำเกษตรเพื่อที่จะให้ได้ผลผลิตที่เยอะขึ้น ทำให้ส่งผลเสียต่อสุขภาพของเกษตรกรและคนในครอบครัว ซึ่งเกษตรกรยอมรับว่าการเลิกใช้สารเคมีหันมาทำเกษตรอินทรีย์ช่วยให้สุขภาพและความเป็นอยู่ดีขึ้นอย่างมาก แต่ก็ยังขาดเทคนิคในการเพาะปลูก ขาดความรู้ในเรื่อง

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁵ผู้ใหญ่นบ้าน

เมล็ดพันธุ์ การแปรรูปผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มกับผลผลิต และยังขาดความรู้ในเรื่องของการตลาดเพื่อที่จะ
ทำให้จำหน่ายสินค้าทางการเกษตรได้มากขึ้น

3. รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 ลักษณะการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรมีการลดรายจ่ายโดยเน้น
การปลูกผักไว้บริโภคในครัวเรือน การเพิ่มรายได้เกษตรกรเพิ่มรายได้ โดยนำของที่เหลือจากการบริโภคได้
นำมาจำหน่ายและแปรรูปเพื่อจำหน่าย การพึ่งพาตนเองเกษตรกรเน้นการพึ่งพาตนเองก่อนที่จะพึ่งพาผู้อื่น
ลดการพึ่งพาจากภาครัฐ มีการวางแผนการดำเนินชีวิต มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด ลดค่าใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่และ
มีการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่บ้านนา โดยมีการขุดบ่อเก็บน้ำ แบ่ง
พื้นที่ทำสวน แบ่งพื้นที่ทำนา และแบ่งพื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ และมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมในการขาย
ผลผลิตและเพิ่มผลผลิต

3.2 กระบวนการพัฒนาเกษตรกร

กระบวนการพัฒนาเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 4
กระบวนการดังรายละเอียดต่อไปนี้ 1) การอบรมให้ความรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครได้ไปดำเนินการใน
การให้ความรู้กับเกษตรกรเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกษตรกรได้นำความรู้ดังกล่าวไป
ประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน 2) การพัฒนาโดยการฝึกปฏิบัติจริง จากนั้น
มหาวิทยาลัยก็ได้ให้เกษตรกรพัฒนาพื้นที่การเกษตรของตนเอง โดยพัฒนาเพื่อเป็นฐานเรียนรู้ทางด้าน
เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เป็นต้นแบบให้กับคนในชุมชนหรือบุคคลทั่วไป หน่วยงานที่สนใจ ได้มาเรียนรู้และ
ศึกษาดูงาน เริ่มจากพัฒนา ตั้งแต่การลงทุน การเพาะปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การแปรรูป
การตลาด โดยเรียนรู้จากการลงมือทำ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เริ่มจากการปรับปรุง
ดิน เกษตรอินทรีย์โดยการทำจุลินทรีย์ใช้เอง เช่น จุลินทรีย์สังเคราะห์แสง น้ำหมักผลไม้ น้ำหมักผัก น้ำ
จุลินทรีย์ท้องถิ่นที่ใช้เป็นส่วนผสมปุ๋ยอินทรีย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้นที่ช่วยฟื้นฟูสภาพดินให้มีธาตุอาหารเพียงพอ
ต่อการเพาะปลูกซึ่งเป็นจุลินทรีย์ที่ช่วยย่อยสลายซากพืช ซากสัตว์ ลดแก๊สไข่เน่า สร้างธาตุอาหารให้พืช
เสริมรากผักผลไม้ให้แข็งแรง พร้อมทั้งทำให้เกิดการย่อยสลายในการทำปุ๋ยอินทรีย์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งทำให้
เกษตรกรไม่ต้องพึ่งพาสารเคมีที่ทำให้การทำเกษตรมีต้นทุนสูงและไม่ดีต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค
อีกด้วย และการศึกษาดูงานเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามที่ต่างเพื่อนำองค์ความรู้มา
ประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรของตนเอง 3) การพัฒนาเกษตรกรแบบมีส่วนร่วมหลังจากที่ได้พัฒนาความรู้ และ
ได้ลงมือปฏิบัติจริง จากนั้นมหาวิทยาลัย ได้ให้ความรู้เกษตรกรเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มเพื่อพัฒนาผลผลิต
การแปรรูปและการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร การระดมทุนเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม และการรวมกลุ่ม
เพื่อกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเพื่อมาทำการเกษตร 4) การพัฒนาตามเกษตร
ทฤษฎีใหม่ มีการจัดทำแปลงสาธิตเกษตรทฤษฎีใหม่ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น ผลไม้พันธุ์ดีที่เหมาะสม
กับพื้นที่บ้านนา สนับสนุนและส่งเสริมการขุดสระกักเก็บน้ำ ความสามารถทำเกษตรแบบยั่งยืนและมีรายได้
พออยู่พอกิน ซึ่งเกษตรกรต้องมีความมุ่งมั่น ทุ่เมเท ขยัน อดทน เรียนรู้ เพื่อที่จะจัดการที่ดินทำกินของตนให้

เกิดประโยชน์สูงสุด มีการวางแผนจัดการพื้นที่ทำกิน ตามสัดส่วนของหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ 4 ส่วนหลัก คือ พื้นที่เพาะปลูก ข้าว พื้นที่กักเก็บน้ำ พื้นที่ปลูกพืชผัก พื้นที่อยู่อาศัยและโรงเรือน ซึ่งสามารถประยุกต์หลักการเกษตรทฤษฎีใหม่ให้เข้ากับบริบทพื้นที่ของเกษตรกร เนื่องจากพื้นที่ของเกษตรกรจะมีบริบทแตกต่างกัน

3.3 การพัฒนาเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ 1) การพึ่งพาตนเองระดับครัวเรือน การพึ่งตนเองของเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรให้ความสำคัญกับการปลูกพืชผักผลไม้ เลี้ยงสัตว์ ไว้บริโภคในครัวเรือน เหลือจากการบริโภคก็นำไปจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร เกษตรกรมีการผลิตปุ๋ยชีวภาพ และน้ำหมักจุลินทรีย์ไว้ใช้ในการทำเกษตร ซึ่งจะช่วยปรับโครงสร้างของดิน น้ำ อากาศ พืชผักให้มีคุณค่าทางอาหารสูง ลดการใช้สารเคมี เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เกษตรกรปลดหนี้สินและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ เกษตรกรมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่าย ซึ่งเกษตรกรสามารถสร้างช่องทาง การตลาดด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง หรือถูกครอบงำตามกลไกระบบตลาด เช่น ตลาดในชุมชน ตลาดนัด หรือตลาดออนไลน์ที่มีกลุ่ม Face Book หลากหลาย และเกษตรกรสามารถสร้างกลุ่มออนไลน์ได้ด้วยตนเอง 2) การรวมกลุ่มในชุมชน การรวมกลุ่มในชุมชนของเกษตรกรนับเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร เพราะการรวมตัวกัน นอกจากจะเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรอง ทั้งด้านการซื้อปัจจัยการผลิต และขายผลผลิต ยังนำมาซึ่งความร่วมมือกันของกลุ่มที่ประกอบเกษตรกรที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเกษตรกร แก้ไขปัญหา และพึ่งตนเองได้ นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านนา อีกทั้งสมาชิกในกลุ่มยังช่วยกันส่งเสริมด้านความรู้การทำเกษตรตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการเพาะปลูก และได้ผลผลิตนำไปสู่ท้องตลาด ยังช่วยกันแก้ไขปัญหาของเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเมื่อรวมตัวกันแล้วเกษตรกรสามารถซื้อปัจจัยการผลิตได้ในราคาที่ถูกลง สามารถจำหน่ายผลผลิตได้ในราคาที่สูงขึ้น วิธีที่ต่างคนต่างกาย เกษตรกรจะไม่มีอำนาจต่อรองราคา และจะทำให้เกษตรกรสามารถขอรับความช่วยเหลือจากรัฐได้ดีกว่าที่จะเรียกร้องโดยคนใดคนหนึ่งนอกกลุ่ม ซึ่งไม่สามารถอ้างว่าเป็นตัวแทนของเกษตรกรทั้งหมด ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มของเกษตรกรสามารถขอรับการสนับสนุนความรู้ อุปกรณ์ เครื่องมือ หรือ เทคนิคต่าง ๆ ที่กลุ่มสามารถให้ประโยชน์ได้ 3) การสร้างเครือข่ายร่วมมือกับองค์กรภายนอกการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินงานด้านการเกษตรกับหน่วยงานต่างๆทั้งที่เป็นหน่วยงาน/องค์กรที่ตั้งอยู่ในชุมชนและนอกชุมชน โดยไม่แยกว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน การที่เกษตรกรสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานกับหน่วยงานต่างๆได้กว้างขวางจะมีส่วนช่วยให้ หน่วยงานเหล่านั้นสนับสนุนกิจกรรมด้านการเกษตร

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁵ผู้เฒ่าบ้าน

ได้อย่างรวดเร็ว โดยเกษตรกรจะต้องมีบทบาทด้านต่างๆ เช่น การเชื่อมประสานเครือข่ายที่มีอยู่ให้เข้มแข็ง การแสวงหาเครือข่ายใหม่มาสนับสนุนการทำงาน การจัดกรกลุ่มและองค์กรเครือข่าย

4.การทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4.1 การทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากรูปแบบที่พัฒนาได้ ผู้วิจัยได้นำมาทดลองเพื่อขับเคลื่อนรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายกโดยมีกระบวนการดังนี้ 1) ผู้วิจัยเชิญเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมเพื่อสรุปข้อค้นพบรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ผู้วิจัยได้ค้นพบและปรับปรุง 2) หาแนวทางการขับเคลื่อน โดยการคัดเลือกมีต้นแบบการทำเกษตรที่ประชุมได้คัดเลือกต้นแบบการทำเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นของหมู่ที่ 8 บ้านหนองมะกอก 3) นักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้ประชุมร่วมกับเกษตรกรต้นแบบที่ทำเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับความต้องการและความพร้อมในการพัฒนาการทำเกษตร ซึ่งเกษตรกรมีความพร้อมและต้องการที่จะพัฒนาการทำเกษตรของตนเอง นักวิจัยและมหาวิทยาลัยฯ จึงได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่ทางการเกษตร สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ ช่องทางการตลาด แนวทางความร่วมมือ และองค์ความรู้ต่างๆที่จะนำมาพัฒนาพื้นที่ 4) การเผยแพร่ความรู้ให้กับเกษตรกรและผู้สนใจ การเผยแพร่ข้อมูลการทำเกษตร นักวิจัยได้รวบรวมไว้ในศูนย์เรียนรู้เกษตรนวัตกรรมตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ที่ www.Learning Center.com ซึ่งก็จะมีข้อมูลการทำเกษตรของตำบลบ้านนา ให้ผู้สนใจได้เข้าชม และจัดทำแผ่นพับอีกแบบเพื่อประชาสัมพันธ์

4.2 การประเมินผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรด้วยการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลังจากการขับเคลื่อนรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว พบว่า ภาพรวมการทำเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการพึ่งพาตนเอง รองลงมา คือ ด้านการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ และลำดับสุดท้าย คือ ด้านการลดรายจ่าย แต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ด้านการพึ่งพาตนเอง โดยรวมอยู่ในระดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรมีการวางแผนการใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตมากขึ้น รองลงมา คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรรู้จักประมาณตนและใช้จ่ายอย่างพอเพียง และลำดับสุดท้าย คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองมากขึ้น 2) ด้านการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรและชุมชนมีการจัดกิจกรรมเสริมรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน รองลงมา คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรและชุมชนมีการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ทางการเกษตร และลำดับสุดท้าย คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรได้รวบรวมนำผลผลิตขายออกไปขายนอกชุมชน 3) ด้านการ

เพิ่มรายได้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรได้มีการนำผลผลิตไปแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และหลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรเข้าร่วมกลุ่มส่งเสริมอาชีพของชุมชนเพื่อส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมรองลงมาคือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรได้ทำอาชีพอื่นนอกจากการทำอาชีพหลักที่ทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น และลำดับสุดท้าย คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรเลี้ยงสัตว์ที่จำเป็นในการประกอบอาหารเช่น ปลา ไก่ เป็ด และเพื่อจำหน่าย 4) ด้านการลดรายจ่าย โดยรวมอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรได้มีการปลูกผัก ผลไม้ไว้บริโภคเอง รองลงมา คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรได้เลี้ยงสัตว์ที่จำเป็นในการประกอบอาหาร เช่น ปลา ไก่ เป็ด ตามความเหมาะสมของแต่ละครัวเรือน และลำดับสุดท้าย คือ หลังจากมหาวิทยาลัยมาดำเนินการวิจัยแล้ว เกษตรกรได้มีการผลิตและใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิต

4.2.3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภาพรวมคุณภาพชีวิตเกษตรกร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่ คือ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสุขภาพ รองลงมา คือ ด้านสังคม และลำดับสุดท้าย คือ ด้านจิตใจ แต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านจิตใจ โดยรวมอยู่ในระดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนให้ความสำคัญต่อคุณธรรมจริยธรรม สวดมนต์ ไหว้พระ เพื่อความสงบของจิตใจ และหลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนจะมีความเอื้ออาทรและเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง รองลงมา คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนจะมีจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่วิตกกังวล และลำดับสุดท้าย คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนจะสามารถพึ่งพาตนเอง มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีตามหลักสายกลาง (มีความพอดี) และหลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนมีทัศนคติ พอใจกับสิ่งที่มีอยู่ และไม่โลภ

2) ด้านสังคม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนจะอยากนำองค์ความรู้ที่มีของชุมชนมาถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ให้กับผู้อื่น ทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชน รองลงมา คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนรู้สึกอยากให้และแบ่งปันผลผลิตในชุมชน

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁵ผู้ใหญ่นบ้าน

และลำดับสุดท้าย คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนมีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล คนในชุมชนหรือเพื่อนบ้านหากมีปัญหา

3) ด้านเศรษฐกิจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนมีบ้านเรือนและที่พักอาศัยของตนเองอย่างเหมาะสม รองลงมา คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนมีรายได้จากการทำการเกษตรเพียงพอต่อรายจ่าย และหลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยเกษตรกรเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนเริ่มมีรายได้จากการประกอบอาชีพด้านการเกษตรสม่ำเสมอตลอดทั้งปี และลำดับสุดท้าย คือ เกษตรกรมีเงินฝากสะสม

4) ด้านสุขภาพ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยท่านเห็นว่าเกษตรกรในชุมชน มีอาหารรับประทานเพียงพอวันละ 3 มื้อ ได้ตามปกติเป็นประจำทุกวัน รองลงมา คือ ท่านมีความพึงพอใจในความสมบูรณ์ แข็งแรงของสุขภาพร่างกายของตนเอง และลำดับสุดท้าย คือ หลังจากมหาวิทยาลัยดำเนินโครงการวิจัยท่านเห็นว่าเกษตรกรในชุมชนแข็งแรงสามารถไปไหนมาไหนด้วยตัวเองได้เป็นอย่างดี

4.2.4 เปรียบเทียบข้อมูลก่อนการขับเคลื่อน-หลังการขับเคลื่อน

(1) ลักษณะการทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเปรียบเทียบข้อมูลก่อนขับเคลื่อน-หลังการขับเคลื่อนการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมก่อนปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า หลังปฏิบัติมีระดับความพอใจเพิ่มขึ้นทุกด้านดังนี้ 1) ด้านการลดรายจ่าย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 2) ด้านการเพิ่มรายได้ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 3) ด้านการพึ่งพาตนเอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และ 4) ด้านการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

(2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเปรียบเทียบข้อมูลก่อนขับเคลื่อน-หลังการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ภาพรวมคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมก่อนปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า หลังปฏิบัติมีระดับความพอใจเพิ่มขึ้นทุกด้านดังนี้ 1) ด้านจิตใจ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 2) ด้านสังคม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 3) ด้านเศรษฐกิจ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 4) ด้านสุขภาพ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังปฏิบัติอยู่ในระดับ

อภิปรายผล

1. ลักษณะการทำเกษตรและการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ภาพรวมลักษณะการทำเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ ชุมพลภัทร์ คงธนารุณันต์ (2551) ได้ศึกษาการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา ด้านการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ พบว่า เกษตรกรมีการจัดการที่ดินในการทำ การเกษตร หลังจากได้มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดย เกษตรกรส่วนใหญ่ มีการปลูกพืชหรือ เลี้ยงสัตว์ มีการผลิตเพื่อบริโภคเองในครัวเรือนถ้าเหลือจึงจะขายเกษตรกร

2. คุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัด นครนายก พบว่า ภาพรวมคุณภาพชีวิตเกษตรกร โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ ปภาดา สุวิโรจน์ (2551) กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตควรจะต้องประกอบไปด้วย ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้ บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างน้อย 4 ปัจจัยคือ ความสมบูรณ์ด้านร่างกาย ความสมบูรณ์ด้านจิตใจ ความ สมบูรณ์ด้านสังคม และความสมบูรณ์ด้านสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงตา สารณรมย์ (2556) ได้ศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบึงบัว ตำบลลำผักกูด อำเภอธัญบุรี จังหวัด ปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบึงบัว ตำบลลำผักกูด อำเภอ ธัญบุรีจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก สำหรับรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมาก ที่สุด ได้แก่ ด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก รองลงมาได้แก่ด้านสังคมอยู่ในระดับ การปฏิบัติมาก สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ระดับการ ปฏิบัติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนบึงบัว ตำบลลำผักกูด จังหวัดปทุมธานี 4 ด้านคือ ด้านร่างกายและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า อยู่ในระดับการปฏิบัติมาก และการวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบึงบัว ตำบลลำผักกูด อำเภอ ธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมพบว่าอยู่ใน ระดับการปฏิบัติมาก และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ โรจน์ พิริยะเวชกุลและคณะ (2564) ได้ให้กล่าวว่าไว้ว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีนั้น สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนตนเอง

3. รูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นรูปแบบที่เน้นความรู้สู่การฝึกปฏิบัติ เห็นความสำคัญของการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการประยุกต์ให้เกษตรกรสามารถดำเนินงานตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็น

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁵ผู้เฒ่าบ้าน

รูปธรรม สามารถนำพาเกษตรกรให้สามารถทำการเกษตรแบบยั่งยืนมีรายได้ “พออยู่ พอกิน” ได้อย่างมี
คุณภาพ โดยการพัฒนาเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง

- ชุมพลภัทร์ คงธนาจารย์นันต์. (2551). *การดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดวงตา สราญรัมย์. (2556). *การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบึงบัว ตำบลลำผักกูด อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการโรจน์ พิริยะเวชกุล, ชัยสรณ์ รอดยี่ม, วรวิทย์ ประสิทธิ์ผล, กนกพิชญ์ วชิยวรรณนท์, และนพวรรณ ระวังป่า. (2564). การจัดการชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านหนองหัวลิงในตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, 5(2), 35-66.
- ปภาดา สุวีโรจน์. (2551). *คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรเทศบาลตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ* (การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองส่วนท้องถิ่น). ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. (2554). *คู่มือการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ*. กรุงเทพฯ: สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2549). *ใต้เบื้องพระยุคลบาท*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สุวรรณา โปะสุวรรณ. (2552). *การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการกรมสวัสดิการทหารบก*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- The WHOQOL Group. (1994). Development of the WHOQOL: Rationale and current status. *International Journal of Mental Health*, 23 (3), 24-5

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁴อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

⁵ผู้ใหญบ้าน